

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: « *Сучасне управління використанням природних ресурсів в контексті сталого розвитку*»

Виконав: студент магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та адміністрування
Петринюк Олександр
Васильович

Керівник: доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
кандидат наук з державного управління

Підлісна Тетяна Віталіївна

Рецензент: _____

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2020 рік

АНОТАЦІЯ

Петринюк О.В.. Управління використанням природних ресурсів в контексті сталого розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020.

Кваліфікаційна робота магістра присвячена поглибленню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації формування якісної політики, щодо управління використанням природних ресурсів в контексті сталого розвитку. Одним із державно-управлінських правовідносин є використання суспільством природних ресурсів для забезпечення власних потреб.

На підставі аналізу чинного національного законодавства, міжнародних актів та актів Європейського Союзу, практики державного управління та правозастосування, статистичних даних, актів органів державної влади та місцевого самоврядування, отриманих у порядку доступу до публічної інформації, визначено напрямки управління сферою використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку.

За результатами дослідження встановлено, що недоліком державного управління у сфері використання природних ресурсів залишається декларативність більшості норм законодавства в частині забезпечення контролю, нагляду, належного функціонування дозвільної системи за їх використанням та проведення оцінки впливу на довкілля. Тому для забезпечення заходів ефективної екологічної політики у державі, необхідно щоб діяльність суб'єктів господарювання та фізичних осіб у сфері використання природних ресурсів потребує належного нормативного та фінансового забезпечення, що посилить ефективність правового та державного регулювання.

Забезпечення належного, раціонального та ефективного використання природних ресурсів має здійснюватися за активної участі територіальних громад, органів місцевого самоврядування. Прийняті ними регіональні програми повинні носити не лише декларативний характер, але повинні сприяти забезпеченню реалізації екологічної політики на регіональному рівні та визначати механізми проведення комплексу заходів відповідно до визначених програмою завдань ефективного використання природних ресурсів регіону та забезпечення дотримання вимог екологічної безпеки.

Ключові слова: публічне управління, використання природних ресурсів, сталий розвиток.

ANNOTATION

Petrinyuk A.. Management of the use of natural resources in the context of sustainable development. - Qualified scientific work on the rights of the manuscript. Master degree in specialty «281 Public Management and Administration». - Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 2020.

The master's qualification work is devoted to deepening theoretical foundations and developing practical recommendations for optimizing the formation of quality policy, for managing the use of natural resources in the context of sustainable development. One of the government-legal relationships is the use of natural resources that society uses to meet its needs.

Keywords: public administration, use of natural resources, sustainability.

ЗМІСТ

ВСТУП	97
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....	8
1.1 Визначення теоретичних понять та дослідження генезису «використання природних ресурсів»	8
1.2 Забезпечення права громадян на використання природних ресурсів за європейськими стандартами в процесі використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку	17
РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	25
2.1 Державна політика та її особливості у сфері використання природних ресурсів на державному, регіональному та місцевому рівнях	25
2.2 Механізми реалізації політики використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку	28
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	41
3.1 Напрями вдосконалення механізму реалізації та політики використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку	13
3.2 Залучення європейських норм у державну політику для використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку	135
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток українського суспільства на основі інтенсивного споживання природних ресурсів зумовлює техногенні зміни довкілля, що мають екологічні та соціально-демографічні наслідки в окремих регіонах України та державі в цілому. В останні роки в Україні підвищується значущість вирішення проблеми із механізмом та плануванням, яке спрямоване на збалансоване використання природних ресурсів для забезпечення комплексного підходу до вирішення питань навколишнього природного середовища.

У процесі інтенсивного розвитку сучасного державного управління зростає роль держави в реалізації власної екологічної політики, головними завданнями якої є стабілізація і поліпшення екологічного стану країни шляхом реалізації державної програм щодо управління використанням природних ресурсів за підходом соціально-економічного розвитку України для забезпечення переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування.

Впровадження досконалої системи природоуправління шляхом включення екологічної складової до програм розвитку секторів економіки, та необхідною складовою управління використання природних ресурсів має бути основою діяльності територіальних громад, задля збереження екологічної цілісності регіонів та збалансованого використання природних ресурсів.

Останнім часом актуальності набуває реалізація державної екологічної політики на регіональному рівні, так як кожен регіон країни має свої особливі природні, історичні, соціальні, економічні умови функціонування територій з усім комплексом життєвих процесів та специфічністю впливу на навколишнє природне середовище.

Аналіз державотворчої політики свідчить про те, що врегулюванню питань у сфері раціонального використання природних ресурсів приділяється не достатню увагу, недосконалою залишається екологічна політика держави. Впродовж тривалого періоду часу економіка та екологічна політика України

надавали перевагу розвитку сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних, галузей промисловості. Тому наслідком не раціональної політики природокористування стала несприятлива екологічна ситуація та незадовільний стан довкілля.

Проблеми державного управління у сфері використання природних ресурсів досліджуються багатьма науковцями, серед яких варто виділити таких як: Б. Кіндюк [54], Ю. Дзядикевич [24], А. Жихарева [36], Т. Козаченко [59], Ю. Ковбасюк [57], О. Сурілова [56], О. Лазор [73], Е. Ашикова [2], Н. Самойленко [150], Л. Прокопенко [122], В. Кравців [70] та інші. У свою чергу питанням, щодо впровадження політики використання природних ресурсів та збалансованого природокористування, варто приділити увагу таким вченим як: А. Гетьман [16], М. Хвесик [162], О. Задорожній [44], В. Загорський [43], Г. Балюк [4].

Мета та завдання роботи. Метою магістерської роботи є визначення сучасного стану державного та правового регулювання поведінки з об'єктами природокористування в Україні та конкретні напрямки удосконалення державної політики України.

Завданнями магістерської роботи є:

- дослідження визначення теоретичних понять «використання природних ресурсів»;
- проаналізувати та встановити генезис екологічної парадигми сталого розвитку цивілізації;
- визначити механізми забезпечення права громадян на використання природних ресурсів за європейськими стандартами в процесі використання природних ресурсів в рамках парадигми сталого розвитку;
- дослідити державну політику та її особливості реалізації у сфері використання природних ресурсів на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- проаналізувати механізми реалізації політики використання природних ресурсів в рамках парадигми сталого розвитку;

— визначити напрями вдосконалення механізму реалізації державної політики у сфері використання природних ресурсів в рамках парадигми сталого розвитку;

— дослідити можливість залучення європейських норм у державну політику для використання природних ресурсів в рамках парадигми сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають у процесі державного управління сферою використання природних ресурсів у контексті сталого розвитку.

Предметом дослідження виступає державне управління використанням природних ресурсів.

Методи дослідження : логіко-семантичний, історично-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-юридичний та ін.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

1.1 Визначення теоретичних понять та дослідження генезису «використання природних ресурсів»

Однією із головних передумов прийняття ефективних управлінських рішень у сфері використання природних ресурсів, забезпечення національної екологічної безпеки держави є об'єктивне й своєчасне виявлення найбільших загроз і ризиків у всіх сферах життєдіяльності суспільства та в природному середовищі.

У процесі еволюції людства в наукових колах використовуються різні моделі управління екологічною сферою в аспекті природокористування, серед яких виділяють дві головні політекономічні школи – неокласичну та неокейнсіанську. Представники неокласичної школи розвинули наукові основи майбутньої концепції «сталого розвитку», яка вважає, що виснаження природних ресурсів, обумовлене діями людей сучасного покоління, може обмежити можливості розвитку майбутніх поколінь. Представники неокейнсіанської моделі виражали не лише інтереси капіталу, а й багато в чому відповідає загальнолюдським цінностям збереження навколишнього середовища, сприяє усупільненню природокористування та соціалізації природи. Задоволення екологічних потреб має безпосередньо суспільний характер, тому головна ідея теоретичної конструкції неокейнсіанської моделі полягає у прямому державному регулюванні відносин між суспільством та природою за допомогою адміністративно-розпорядчих методів (нормативи, стандарти, заборони) в поєднанні з економічними важелями стимулювання та примусу природокористувачів [2, с.18].

Виходячи із таких доктринальних положень варто відмітити, що більшості держав уряди світу, включаючи Україну підтримують

неокейсiантську модель політекономiчної школи. Якщо брати до уваги двi школи неокласичну та неокейсiанську, то на нашу думку одна школа походить вiд iншої, тобто вони є взаємозалежнi, а саме розумiння щодо виснаження природних ресурсiв сучасниками не дасть можливостi у майбутньому отримувати певне благо, що у нашому випадку складає використання природних ресурсiв, i у свою чергу це використання має бути безпосередньо контрольоване державною на рiвнi нормативного забезпечення та ефективного управлiння, яке б встановлювало гранично-допустимi норми у сферi природокористування.

Природокористування являє собою використання властивостей навколишнього природного середовища для задоволення економiчних, екологiчних, оздоровчих, лiкувальних, культурних, естетичних та iнших потреб людини i суспiльствава [167]. Воно включає у себе двi сфери дiяльностi: виробничу та наукову, за допомогою взаємодiї яких вiдбувається комплексне вивчення, освоєння, використання, вiдновлення, полiпшення й охорони природного середовища та природних ресурсiв.

Суб'єктами використання природних ресурсiв виступають фiзичнi та юридичнi особи, держава. Вони реалiзують свої повноваження вiдповiдно до норм чинного законодавства України, де закрiпленi права та обов'язки суб'єктiв, порядок отримання дозволiв на певний строк та об'єкт природокористування [9].

Екологiчне законодавство виокремлює критерiї класифiкацiї права природокористування для повного та зрозумiлого розкриття змiсту [12, с. 133-136]. За способом виникнення природокористування подiляється на: первинне; вторинне. За строком розрiзняють: постiйне (довгострокове); тимчасове (короткострокове). За об'єктами природокористування видiляють: землекористування; водокористування; лiсокористування; надрокористування; використання об'єктiв рослинного свiту; використання об'єктiв тваринного свiту; використання атмосферного повітря; використання об'єктiв природно-заповідного фонду.

Також доцільно виділити види природокористування за способом та підставами виникнення: загальне та спеціальне природокористування. Згідно законодавства громадянам України гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством. У порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, юридичним особам надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності та у випадках, передбачених законодавством України, - на пільгових умовах [12, с. 135-136; 104].

Важливо відмітити, що втрата контролю над природним середовищем спричиняє катастрофічні наслідки для держав, націй і цивілізацій у цілому, які при цьому вибувають з історичного контексту (А.Дж. Тойнбі, Ф.Енгельс, Л.Гумільов та ін.) [45, с.5]. У зв'язку із процесами глобалізації визначають нові параметри екологічного розвитку держави та забезпечення її екологічної безпеки з огляду на мінливий характер викликів і загроз, з якими стикається людство щодня. Звертаючи увагу на позиції Р.А. Іванухи, С.Л. Дусановського та Є.М. Білана варто зауважити, що в умовах переходу до ринкової економіки проблема ощадного і раціонального використання природних багатств постає як одна із найважливіших. Якщо в минулому вирішальне значення у використанні природних багатств надавалось державним регуляторам, тепер вступають в силу ринкові регулятори. Економічні механізми стимулювання розвитку економіки, охорони і раціонального використання природних ресурсів стають домінуючими. Забезпечити найбільш раціональне і високопродуктивне використання природних багатств можлива лише на основі максимального залучення усіх механізмів, постійного вдосконалення інвестиційної, фінансово-кредитної, рентної, цінової, страхової, протекціоністської, митної та іншої політики [49]. З цією думкою важко не погодитись, тому що перехід на ринкову

економіку таки дав зрозуміння, що використання природних ресурсів не для збереження, а для задоволення потреб є хибним поняттям того часу, яке існувало в період Радянського Союзу і відповідно до цієї думки не було жодного уявлення та розуміння «раціональності використання природних ресурсів», тому як ми знаємо, що нічого не вічно, і за все потрібно відповідати, то на сьогодні природа вимагає, щоб з її думкою рахувались ми людськими жертвами.

Модель сталого, стійкого розвитку, як і будь-яка соціальна модель, є системою інтегрованих компонентів, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, тому сталий розвиток суспільства спрямований на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди майбутнім генераціям людей [81, с.9]. Поняття «сталого розвитку» було закріплено у 2015 році, на саміті Організації Об'єднаних Націй після прийняття – цілей сталого розвитку, які визначаються як напрямок розвитку країн, які брали участь у відповідному саміті ООН, серед цілей присутні такі як: чиста вода та належні санітарні умови, відповідальне споживання та виробництво, збереження морських ресурсів та захист екосистем суші [87]. Зазначені інститут рівною мірою стосуються правильного та раціонального природокористування, що має вирішальну роль у контексті сталого розвитку суспільства.

У загальному розумінні варто виокремити основні чинники, які забезпечують сталий розвиток суспільства [81, с.9-10]: економічні; екологічні; соціальні. У свою чергу «екологічні чинники» виступають, як визначення умов та меж відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації, тому це і виступає раціональним використанням природних ресурсів. На думку Б.Є. Патона раціональне природокористування можна поділити на чотири групи ресурсів: земельні, лісові, водні та мінерально-сировинні. Зокрема землекористування має забезпечувати одночасно економічно ефективно, екологічно безпечно та соціально справедливе використання земельних ресурсів [81, с.15-18]. Щодо водовикористання, то стратегічною тенденцією і

першочерговим завданням на майбутнє є формування інтегрованої системи водогосподарювання, що дасть можливість узгоджувати сучасні потреби у водних ресурсах з майбутніми, забезпечувати баланс державних та корпоративних інтересів у господарському водокористуванні, вміло поєднувати ринкові важелі регулювання з адміністративними, зважувати правові суперечності, ліквідовувати дефіцит інвестиційних та інноваційних ресурсів для розбудови водоохоронної інфраструктури. Характеризуючи лісові ресурси, варто відзначити, що основною проблемою залишається споживацьке ставлення суспільства до ресурсів лісу замість ресурсозбереження, раціонального користування, охорони й відновлення лісових ресурсів. Мінерально-сировинні ресурси є найважливішим потенціалом економічного розвитку країни, тому що висока забезпеченість ними є стратегічним економічним та політичним фактором розвитку національного господарства України.

На нашу думку, для більш точного визначення понять «використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку» варто використовувати не лише норми національного законодавства, але й норми міжнародного законодавства, які є обов'язковим для виконання в Україні.

Теоретичні аспекти використання природних ресурсів та забезпечення сталого розвитку є певною мірою взаємозалежними категоріями, так як вони використовуються у більшості випадків одночасно для чіткого розуміння та забезпечення збалансованого природокористування.

Щодо сталого розвитку варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку цивілізації одним із основних складників стратегії сталого розвитку є стратегія екологічної безпеки, так як ставлення суспільства до природи є одним з найважливіших компонентів матеріального виробництва. На кожному ступені свого розвитку суспільство вимушене корегувати взаємини з природою, бо ні воно само, ні природні умови не є незмінними [53, с.27]. Контекст сталого розвитку включає в себе вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації, нажаль в Україні «сталий

розвиток» використовується в аспекті економічних показників, а не здійснення заходів щодо збереження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей [52, с.2].

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємною умовою збалансованого економічного та соціального розвитку країни, адже сучасна практика природокористування та природоохоронної діяльності засвідчують про низьку ефективність державного регулювання в цій сфері [13, с.72].

Суспільство та людина зокрема, взаємодіючи з навколишнім природним середовищем, стають головним дестабілізуючим фактором у соціо-еколого-економічній системі, тому дослідження недопрацювань минулої системи дає змогу виявити всі підводні камені, які існують зараз як проблеми сучасної екологічної політики [5, с. 25].

Сталий розвиток — це керований розвиток, основою його є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний [52, с.1]. Доцільно аналізувати генезу екологічної парадигми сталого розвитку цивілізації в призмі розпаду СРСР та проголошення незалежності України, адже саме тоді українська держава стояла біля витоків формування екологічного та природоресурсного законодавства. Наприклад ще в Законі України «Про власність СРСР» [113] зазначалося, що земля та її надра, води, рослинний і тваринний світ є невід'ємним надбанням народів, які проживають на даній території, союзна республіка, автономна республіка, автономна область, автономний округ здійснюють у рамках законів СРСР володіння, користування і розпорядження землею та іншими природними ресурсами на своїй території у своїх інтересах і в інтересах Союзу РСР. Законодавчим актом, що закріплював право власності та його форми був Цивільний кодекс Української РСР [165], який визначав, що «власність в

Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна», де не згадувалось про приватну, хоча було затверджено на законодавчому рівні та перелік і кількість об'єктів права приватної власності був обмежений. До сфери державної власності періоду СРСР відносилася «земля, її надра, води і ліси є у виключній власності держави і надаються тільки в користування» [165], тобто у відносинах природокористування передбачалось лише дві форми використання природних ресурсів: право власності, яке безпосередньо належало державі та право користування, яке надавалось громадянам. Підтвердженням того, що приватної форми власності використання природних ресурсів в СРСР не існувало так землекористування закріплював Земельний кодекс Української РСР [47], який визначав, що Декретом «Про землю» Другого Всеросійського з'їзду Рад від 26 жовтня (8 листопада) 1917 року, запровадженим в Українській РСР відповідно до постанови Першого Всеукраїнського з'їзду Рад, приватна власність на землю скасована назавжди, вся земля перетворена у всенародне добро і безплатно передана трудящим у користування. Державна власність на землю, яка виникла в результаті націоналізації, становить основу земельних відносин в СРСР, до складу якого на основі добровільного об'єднання і рівноправності з іншими союзними республіками входить Українська Радянська Соціалістична Республіка. Земля, що була в умовах приватної власності знаряддям експлуатації людини людиною, використовується в СРСР для розвитку продуктивних сил країни в інтересах усього народу.

Із здобуттям незалежності Україною розпочався активний процес формування законодавства у всіх сферах, зокрема і у сфері використання природних ресурсів. Згідно цивільного законодавства зміст права власності включає право володіння, користування та розпоряджання своїм майном [164]. Також зміст права власності на землю закріплює право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками [46]. Право користування передбачає: оренду, суборенду та ринок землі, наприклад, право оренди земельної ділянки - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною

ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності [46], орендована земельна ділянка або її частина може передаватися орендарем у суборенду без зміни цільового призначення, якщо це передбачено договором оренди або за письмовою згодою орендодавця (крім випадків, визначених законом) [101]. В Проекті закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення [121] встановлюється, що можливе введення продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що є новелою у політиці природокористування в Україні.

Наразі у сфері формування екологічної політики у процесі сталого розвитку цивілізації є недосконалість правового забезпечення економічних, правових, політичних, соціальних механізмів раціонального природокористування та низьким рівнем його впровадження в практику господарювання, через невпорядкованих і чіткий механізм [13, с.72].

Основою сталого розвитку у політиці природокористування виступає принцип «раціонального використання природних ресурсів», тому що перехід до принципів сталого розвитку тісно пов'язаний із раціональним використанням природних ресурсів і функціонуванням еколого-економічної системи, концепція якої ґрунтується на економічних, соціальних, технологічних і біологічних процесах, які пов'язані між собою та взаємозалежні [166].

Раніше вирішальне значення у використанні природних багатств надавалось державним регуляторам, а зараз відіграють велике значення ринкові регулятори. Економічні механізми стимулювання розвитку економіки, охорони і раціонального використання природних ресурсів стають домінуючими, для того аби забезпечити найбільш раціональне і високопродуктивне використання природних багатств необхідне максимальне залучення усіх механізмів, постійного вдосконалення інвестиційної, фінансово – кредитної, рентної, цінової, страхової, протекціоністської, митної та іншої політики [48].

Для виконання принципу раціонального природокористування необхідно встановлювати цільові орієнтири й обмеження із забезпеченням процедури

контролю за їх дотриманням для ефективної та продуктивної реалізації політики у відповідній сфері [23, с. 85].

Тривалий час у нашій країні природокористування було безкоштовним, що дозволяло використовувати природні ресурси, які забруднювали довкілля без внесення відповідної плати [23; 24]. Тому сьогодні існує право спеціального природокористування, яке на відміну від загального природокористування, являється собою використання конкретних природних ресурсів, здійснюване громадянами, підприємствами й організаціями у випадках, коли частина природних ресурсів надається у користування. Прикладом спеціального природокористування є використання надр. Перебіг строку користування надрами починається з дня одержання спеціального дозволу на користування надрами, який надається переможцю аукціону [58]. Право на користування надрами засвідчується актом про надання гірничого відводу. Натомість порядок використання атмосферного повітря визначається дозвільними документами. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами можуть здійснюватися лише після отримання дозволу, виданого суб'єкту господарювання [103]

Отже на сьогодні не існує досконалого законодавчого регулювання, щодо видачі документів, які гарантують право використання природних ресурсів, що в свою чергу іноді зумовлює неправомірне та неконтрольоване використання ресурсів.

На даному етапі в Україні ще не сформувалась ефективна національна система управління охороною навколишнього середовища після здобуття незалежності України система державного управління сферою довкілля періодично зазнавала змін з яких відбулися шляхом об'єднання функцій кількох міністерств.

1.2 Забезпечення права громадян на використання природних ресурсів за європейськими стандартами в процесі використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку

Акцентуючи увагу на національному законодавстві щодо механізмів використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку, також варто звернути увагу на норми міжнародного права та механізми імплементації у сферу природокористування.

Систему норм міжнародного права, що регулюють процес раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, визначають в літературі по-різному: «міжнародне право навколишнього середовища», «міжнародне право охорони навколишнього середовища», «міжнародне екологічне право», «міжнародно-правова охорона навколишнього середовища», «енвіронментальне міжнародне право» [44, с.10-11]. О.В. Задорожній, М.О. Медведева вважають, що найбільш оптимальним терміном для позначення назви галузі міжнародного права є — «міжнародне право навколишнього середовища» або «міжнародне право охорони навколишнього середовища», хоча термін «міжнародне екологічне право» має право на існування, якщо трактувати його не обмежено (у сенсі лише охорони природного середовища), а розширено (в сенсі охорони природного середовища, громадського здоров'я, соціально-економічного середовища існування, наприклад, корінних народів, історичних і культурних пам'яток тощо), і тому термін «міжнародне екологічне право» в широкому значенні прирівнюється до терміна «міжнародне право навколишнього середовища» [44, с.11].

Екологічні проблеми загострились на початку 1970-х років. Після прийняття у грудні 1962 р. на XVII сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюції «Економічний розвиток і охорона природи», виступу 1969 р. Генсека ООН з доповіддю, присвяченою впливу людини на навколишнє природне середовище, у червні 1972 р. у Стокгольмі відбулася міжнародна конференція під егідою

ООН [160, с. 79]. Згідно із Декларацією Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища [19] визначались стратегічні цілі та пріоритетні напрями діяльності міжнародної спільноти в галузі охорони навколишнього природного середовища і це стало першим кроком до прискорення та створення спеціальних природоохоронних органів на національному та міжнародному рівнях, розробку державних екологічних програм і механізмів та їх реалізації. Зокрема, закріплено відповідальність за незбалансоване природокористування для фізичних та юридичних осіб – для досягнення мети, щодо регулювання в області навколишнього середовища буде потрібно визнання відповідальності з боку громадян і товариств, а також з боку підприємств і установ на всіх рівнях і рівну участь всіх в загальних зусиллях [19].

Серед нормативно-правових актів міжнародного характеру, які регулюють відносини у сфері екології, можна виділити ряд конвенцій: Орхуську конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [39], Базельську конвенцію про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [3], Стокгольмську конвенцію про стійкі органічні забруднювачі [154], Конвенцію оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [64], Конвенцію про транскордонне забруднення повітря на великі відстані [66], Конвенцію з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер [61], Конвенцію про транскордонний вплив промислових аварій [67], Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку [20] тощо.

Важливу роль у формуванні екологічної політики відграють регіональні організації та форуми: Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейський Союз, Рада міністрів скандинавських країн, які в свою чергу формулюють основні напрями сталого розвитку країн-членів. Формування екологічної політики, наприклад, у Європейському Союзі здійснюється шляхом [43, с. 212-214]: формування та реалізації міжнародних екологічних угод, тим

самим стимулюючи їх підписання і ратифікацію державами-членами Союзу; спрямування держав-членів вести ефективну екологічну політики, яка сприяє створенню потужного законодавства; формування спеціальної екологічної політики від Балтійського до Егейського морів.

Екологічні права громадян також закріплені і міжнародним законодавством.

Згідно Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» [118], передбачається розвиток телекомунікаційних технологій, глобальних інформаційних мереж та автоматизація технологій отримання, обробки, представлення візуалізації даних спричинили високий рівень очікувань громадян на доступ до екологічної інформації про стан навколишнього природного середовища, існуючі екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу в електронному вигляді, вимогу модернізації державного управління, прозорості та відкритості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, впровадження сучасних електронних форм взаємодії та залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Метою створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» є управління екологічною інформацією у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів відповідно до європейських стандартів і вимог для забезпечення дотримання екологічних прав громадян і забезпечення надання вільного доступу до екологічної інформації про стан навколишнього природного середовища, екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу із застосуванням телекомунікаційних технологій та глобальних інформаційних мереж.

Згідно ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [104] кожен громадянин України має право: на безпечне для його

життя та здоров'я навколишнє природне середовище; на участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; на участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; на об'єднання в громадські природоохоронні формування; на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля; на одержання екологічної освіти; на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; на оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом; на участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Загальна декларація прав людини 1948 року є першим міжнародно документом, що проголосив основні права та свободи людини, при цьому прямо не закріплюючи екологічні права, однак поряд з правом на життя проголосила право на такий життєвий рівень, який необхідний кожній людині для підтримання її здоров'я і добробуту [38]. У Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку першим принципом є норма в якій закріплено, що «турбота про людей займає центральне місце в зусиллях

щодо забезпечення сталого розвитку, вони мають право на здорове і плідне життя в гармонії з природою» [20].

Наступним із прав людини, закріплюваним європейським екологічним законодавством є сприяння захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна держава має гарантувати права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища [62]. Сторони забезпечують надання належної інформації громадськості в районах, які можуть бути порушені аварією, що сталася в результаті небезпечної діяльності [67]. Відповідні права, що є висвітленими Орхурською конвенцією та Конвенцією про транскордонний вплив промислових аварій є закріпленими у національному законодавстві нашої країни, наприклад, в таких нормативно-правових актах як Конституція України [68], Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» [104], «Про оцінку впливу на довкілля» [105], «Про стратегічну екологічну оцінку» [117], Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля» [95] тощо.

Імплементация Директиви 2003/35/ЄС [26] пов'язана з реалізацією Оргуської конвенції [62] в Україні, зокрема положень, що стосуються участі громадськості та доступу до правосуддя, а також із імплементацией Директиви 2001/42/ЄС [25], у тому числі щодо реалізації Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [117], яка розпочалась у 2018 році, проте, визначення терміну «громадськості» у Порядку проведення громадських слухань в рамках стратегічної екологічної оцінки [86] не відповідає ні Директиві 2001/42/ЄС [25], ні Оргуській конвенції [62]. Застосування обмежень, що визначені Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» [80] щодо визначення громадськості у прив'язці до місця реєстрації обмежує конституційні права громадян, а також не сприяє фаховому рівню обговорень. Відсутність єдиного

порталу для розміщення інформації про документи, які проходять стратегічну екологічну оцінку чи звітів про стратегічну екологічну оцінку, не сприяє активній участі громадськості, тому виникає одна із проблем, які виникають про правильне та чітке виконання міжнародних актів, які ратифіковані Україною.

Міжнародні акти містять зобов'язання держави для безпечного навколишнього природного середовища, є принцип 11 Декларації Ріо-де-Жанейро [20], в тому, що держави приймають ефективні законодавчі акти в галузі навколишнього середовища, екологічні стандарти, цілі регламентації і пріоритети повинні відображати екологічні умови і умови розвитку, в яких вони застосовуються, та стандарти, що застосовуються одними країнами, можуть бути недоречними і сполученими з необґрунтованими економічними і соціальними витратами в інших країнах, зокрема в країнах, що розвиваються. Варто відзначити значущість відповідної норми в тому, що європейське співтовариство розуміє, що однакових природних ситуацій у всіх європейських державах немає, і тому уряд кожної країни у свою чергу має забезпечити свої нормативи та стандарти для регулювання природокористування та збереження довкілля.

Згідно Декларації Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища [18] людина є «творінням і одночасно творцем свого довкілля, яка забезпечує його фізичне існування і надає йому можливості для інтелектуального, морального, соціального і духовного розвитку». Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [64] також імплементована в українське законодавство, для визначення стану довкілля та залучення громадського для обговорення. Декларацією Ріо-де-Жанейро особливим суб'єктом екологічних правовідносин визначено жінку, так як саме «жінки відіграють життєво важливу роль в раціональному використанні навколишнього середовища і розвитку, тому їх всебічну участь необхідно для досягнення стійкого розвитку» [20].

Україна з рядом країн, такими як Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Чорногорія підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат [124], де згідно якої забезпечується співпраця для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини. Сприяти збереженню, сталому використанню та відтворенню біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат, вживаються відповідні заходи для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків.

На людину покладається обов'язок відповідно концепції Декларації Конференції ООН з проблем оточуючого середовища від 1972 року – людина несе особливу відповідальність за збереження і розумне управління продуктами живої природи і її середовища, які в даний час знаходяться під серйозною загрозою в зв'язку з рядом несприятливих факторів, тому в плануванні економічного розвитку важливе місце повинна приділятися збереженню природи, включаючи живу природу [18]. Такий обов'язок повинен бути головним для держави та особи в першу чергу, так як без збереження навколишнього природного середовища не можливе існування жодного живого організму на планеті Земля. Україна є учасницею Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [55], де визначається обмеження щодо обмеження викидів парникових газів до 2012 року, але Україною термін дії міжнародного акту був продовжений до 2020 року.

У 2003 році уряд затвердив Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 рр. [60] з метою виконання домовленостей у рамках підсумкових документів, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі, було її реалізацію було визнано одним із пріоритетних

напрямів діяльності центральних та місцевих органів влади, але у 2011 році дія постави завершилась згідно із скороченням кількості та укрупнення державних цільових програм [116]. У країнах Європейського союзу в процесі децентралізації влади національні уряди багатьох країн передали широке коло повноважень з охорони навколишнього середовища органам місцевого самоврядування, що на сьогодні відбувається і в Україні відповідно до реформи децентралізації влади.

Сучасний рівень транскордонного забруднення довкілля, незбалансованого використання природних ресурсів, глобальний характер екологічних проблем, для розв'язання яких необхідне проведення на міждержавному рівні щодо попередження або зниження руйнівного впливу, зумовлюють виникнення нових заходів у сфері міжнародних відносин, таких як: якісного функціонування глобальної системи моніторингу стану навколишнього природного середовища та його окремих компонентів; створення умов для якісного управління у відповідній галузі; становлення системи міжнародної екологічної безпеки; запровадження у практиці міжнародних відносин ефективних механізмів економічно-правової відповідальності за екологічні правопорушення, що можуть стати причиною деградації компонентів навколишнього природного середовища, а згодом призвести до втрати екологічної рівноваги; координація міжнародних зусиль з метою переходу до моделі сталого розвитку людської цивілізації [160, с.78-86].

Отже, аналіз міжнародних нормативно-правових доктрин свідчить, що Україна в певній мірі імплементує норми міжнародних актів як у сфері захисту прав громадян, так і у сфері управління екологічними ресурсами, що дає змогу наблизити національні норми права, до міжнародних стандартів.

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні Україна знаходиться в несприятливій екологічній ситуації, яка зокрема супроводжується недбалим ставленням особи до використання власних природних ресурсів та порушенням вимог чинного законодавства у цій сфері. Така ситуація є не лише проблемою України чи країн Третього Світу, але й глобальною проблемою сучасного суспільства, яке живе сьогодні в остраху за своє майбутнє.

Господарська діяльність, яка на сьогодні здійснюється у сфері природокористування лише частково сприяє раціональному використанню відповідних природних ресурсів, неконтрольоване використання яких здатне призводити до погіршення екологічної ситуації в Україні та окремому регіоні чи місцевості зокрема. Тому необхідним є посилення функцій державного управління у сфері природокористування задля забезпечення ефективної реалізації екологічної політики.

Державна національна політика сталого розвитку, яка існує в Україні у сфері природокористування являє собою комплекс дій, регулятивних спроможностей, нормативно-правових та організаційно-управлінських механізмів, що визначають та формують стани та процеси в цій діяльності, які у своїй сукупності уможливають просування до сталого розвитку держави, її окремих регіонів та галузей господарювання та природокористування, з урахуванням соціальних, природних та політичних обмежень та врахування прав прийдешніх поколінь на не менші можливості використання ресурсів життєдіяльності [57, с.178-179].

Управління у сфері природокористування на перший погляд є досить зрозумілим поняттям, але для чіткого його визначення важливо проаналізувати його з точки зору науковців. Так, М.Б. Бизова та Б.В. Кіндюк вважають, що «управління природоохоронною діяльністю» – забезпечення виконання норм і

вимог, які обмежують шкідливий вплив забруднюючих речовин на навколишнє середовище, раціональне використання природних ресурсів та їх відновлення та відтворення [54]. З таким трактуванням поняття не можливо не погодитись, хоча, на нашу думку, воно є не досить вичерпним, а навпаки слугує таким поняттям, яке коротко включає всі складові, які необхідні для поняття «природоохоронна діяльність». Не дають точного визначення поняття «управління у сфері природокористування» А.П. Гетьман та М.В. Шульга, хоча акцентують увагу на тому, що «складність і багатогранність управління в галузі екології зумовлені тим, що, з одного боку, слід враховувати об'єктивні, стихійні процеси самоуправління в природі, а з другого — необхідне цілеспрямоване управління довкіллям в інтересах суспільства» і тому впливає наступне, що «державне управління у сфері природокористування є регулюванням співвідношень екологічних та економічних інтересів суспільства при обов'язковому пріоритеті права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля» [16] і саме це закріплено у ст. 16 Конституції України [68]. «Екологічна політика – це система державного стимулювання, запобігання та обмеження різноманітних видів діяльності, яка пов'язана з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище, яка складається з комплексу організаційних, нормативних та правових заходів у галузях економіки та охорони довкілля, спрямованих на людину» [24, с.16]. Таке трактування екологічної політики охоплює собою не лише визначення політики у сфері екології, але й визначення заходів з правового регулювання відносин у сфері природокористування.

Представники науки публічного управління, виокремлюють «хороше» публічне управління, що має бути передусім спрямоване на захист інтересів громадян, зокрема забезпечення екологобезпечного існування, дбайливого відношення до навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів тощо» [85]. З такою позицією можна погодитись, адже вже у саме визначення «публічного управління» закріплено поняття, яке стосується політики правильного природокористування. Варто

визначити, що Н.М. Самойленко, Д.В. Райко та В.І. Аверченко визначають, що природоохоронною є діяльність, що здійснюється як у великих масштабах, в межах держави та регіонів щодо збереження та відновлення територій незайманої природи, біорізноманіття, підвищення екологічної свідомості та екологічного виховання населення і ін., так і діяльність, яка проводиться локально, у промислових організаціях щодо зменшення утворення та емісії у довкілля забруднюючих речовин, а також раціонального використання енергетичних та матеріальних ресурсів [150, с.8]. Натомість А. Жихарева, звертає увагу на поняття «екологізація публічного управління» під яким розуміє «прийняття рішень та запровадження заходів, спрямованих на досягнення кращих результатів у будь-якій сфері чи галузі суспільства із одночасним прагненням до збереження якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки» [36], що своєю мірою майже точно окреслює визначення рекомендацій управлінню природокористуванням і визначає необхідність акцентування уваги при визначенні публічного управління – екологічної складової. Т. Козаченко стверджує, що «у теоретичному аспекті екологізацію публічного управління можна розглядати як концепцію екологічно прийняттого розвитку, яка забезпечує гармонійне поєднання здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування керівних впливів відповідно до визначених екологічних принципів на сфері та відносини цивілізованого середовища життєдіяльності людини та збереження якості навколишнього середовища, як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь [59], що досить чітко окреслює назва нами проблему і дає відповідне визначення.

Група науковців на чолі із Ю.В. Ковбасюком вважають, що «державне управління у сфері природокористування» – управління охороною навколишнього природного середовища, природокористуванням та екологічною безпекою, тому це є системою управління, яка забезпечує формування та сприяє реалізації екологічної політики та міжнародних екологічних зобов'язань із застосуванням законодавчо визначених державних

функцій, економічних, правових, організаційних механізмів і важелів, що забезпечують гармонізацію відносин природи і суспільства, збалансованого розвитку еколого-господарських, етноландшафтних і природоресурсних систем [56, с.171].

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [104] «екологічна безпека є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Вона гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів».

Аналізуючи вище зазначені визначення, можна дійти до висновку, що державне управління у сфері природокористування – це здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування відповідно до визначених законодавством повноважень, з урахуванням екологічних принципів якості навколишнього природного середовища у сфері життєдіяльності людини, збереження, відновлення та підтримання у кращому стані використання природних ресурсів за допомогою правильної політики держави, та з обов'язковим попередження населення про погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я та життя людей.

2.1 Державна політика та її особливості у сфері використання природних ресурсів на державному, регіональному та місцевому рівнях

Існування людства неможливе без використання природних ресурсів, які є фундаментальною основою життя. Дані ресурси використовуються в таких сферах: промисловість, будівництво, сільське господарство; інтенсифікація виробничих процесів; енергозабезпечення, харчування, рекреація, оздоровлення [56, с.169].

Україна прагне досягти якісно нового сучасного рівня економічного, екологічного, соціального розвитку зумовлює необхідність створення умов для ефективного, раціонального використання ресурсів надр та забезпечення екологічної безпеки, адже досягти успіху можливо тільки за умови сталого використання природних ресурсів та сформувати самодостатню мінерально-сировинну базу [156, с.88].

Стратегічне планування та визначення способів раціонального використання, національної екологічної політики полягають передусім у визначенні цілей, завдань, шляхів розвитку суспільства і, відповідно, організації діяльності органів державного управління щодо їх виконання [162, с.7]. Порядок належного використання природних ресурсів регулюється законодавством [46; 68; 100; 104; 164].

На думку О.Я. Лазора, в українському законодавстві найповніше вираження екологічних прав і обов'язків громадян відображено в Конституції України [68] та Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [104], в яких громадяни держави отримали право на безпечні умови проживання відповідно до міжнародного права [73, с.10]. З цим положенням не можливо, не погодитись, адже у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» [104] визначено те, що з метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України з організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми [104]. Для прикладу державних цільових програм можна навести декілька, які наразі є чинними в Україні: Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки [40]; Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами [42]; Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів [39]; Державна цільова екологічна програма розвитку Криму ("Екологічно безпечний Крим")

на 2011-2015 роки [22]; Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2014-2018 роки [69]; Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища [21]; Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року [41].

Хоча й в нашій державі, можливо, недосконале законодавство, але широкомасштабність його дозволяє регулювати відносини у сфері реалізації екологічних прав громадян.

Так до компетенції законодавчого органу держави Верховної Ради України у галузі регулювання відносин щодо охорони довкілля відповідно до Конституції України належать [68; 104]: визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища; затвердження загальнодержавних екологічних програм; затвердження указів Президента України про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; вирішення інших питань у галузі охорони навколишнього природного середовища відповідно до Конституції України.

Кабінет Міністрів України у сфері охорони довкілля [99; 104]: здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики; забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм; координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища; встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів; встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами; приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; організує

екологічне виховання та екологічну освіту громадян; керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища.

У 2019 році у процесі реформування центральних органів виконавчої влади стало те, що відбулось об'єднання Міністерства енергетики та Мінприроди у єдиний орган. Недоцільність такого об'єднання полягає у тому, що порушується принцип системності через нечітке та заплутане формування завдань діяльності такого міністерства [84]. До компетенції Міністерства енергетики та захисту довкілля України як органу спеціальної компетенції віднесено [104]: забезпечення формування державної політики у сфері використання природних ресурсів; організація моніторингу, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації; затвердження нормативів, правил, участь у розробці стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів від забруднення та інших шкідливих впливів; одержання безоплатно від центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань; координація роботи інших спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони довкілля та використання природних ресурсів; здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організація виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод з питань охорони навколишнього природного середовища; встановлення порядку надання інформації про стан довкілля; видача документів дозвільного характеру в галузі довкілля; координація і забезпечення здійснення оцінки впливу на довкілля та прийняття висновку з оцінки впливу на довкілля; затвердження нормативно-методичних документів та здійснення методичного керівництва та методологічно-консультативного забезпечення з питань стратегічної екологічної оцінки.

На думку Н.М. Самойленка природоохорона діяльність включає в себе діяльність не лише державного уповноваженого органу, але недержавних органів та організацій, юридичних та фізичних осіб, спрямовану на гармонійне єднання навколишнього середовища, суспільства та стійкого розвитку, ефективне використання і відновлення природних ресурсів, збереження біорізноманіття та якісного середовища існування людини (Додаток 3) [150, с.8-9].

Україна за роки своєї незалежності сформувала у повній мірі головні засади державної екологічної політики та визначила довготермінову стратегію вирішення екологічних проблем, що спрямована на реальну роботу та вдосконалення [78; 79; 102] державних органів у цій галузі для вирішення питання раціонального природокористування та збереження екології в цілому.

Основні напрями державної політики України у галузі використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до ст. 16 Конституції України [68], якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [79]. Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку [78] і тому з початком 2020 року буде діяти нова Стратегія державної екологічної політики України, яка буде діяти до 2030 року, але насамперед варто визначити державну, регіональну та місцеву політику у сфері природокористування.

У процесі управління природокористуванням, держава виступає легітимним суб'єктом управління, а взаємодія людини та природи підпорядковується владній волі суб'єкта управління і виконує його рішення.

Державне втручання в суспільні процеси природокористування необхідне і неминуче, щоб захистити суспільний інтерес незалежно від його носія [56, с.170]. Таке твердження науковця є досить філософським, хоча повністю характеризує функціональну складову держави щодо використання природних ресурсів. Продовжуючи думку Ю.В. Ковбасюка [56], варто відзначити позицію Н.М. Самойленко [150, с.31] про те, що організація управління у галузі раціонального використання природних ресурсів підлягає законодавчо–нормативному регулюванню, методології системного підходу при прийнятті управлінських рішень, врахування екологічних та функціональних механізмів екологічного управління. Тому можна прослідкувати взаємозв'язок між думками науковців, що взаємодія людини та природи підпорядковується владній волі суб'єкта управління на основі законодавчо–нормативного регулювання, методології системного підходу при прийнятті управлінських рішень. Ієрархія управління забезпечує розв'язання стратегічних екологічних завдань у вищих ланках управління з делегуванням більш дрібних і локальних проблем на нижчі ланки [72].

Створення ефективної державної системи охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів має на меті [79]: формування і впровадження державної політики в галузі охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів; створення наукового і технічного потенціалу в природоохоронній діяльності; створення умов для ефективної дії правового забезпечення політики екологічної безпеки.

Реалізація державної екологічної політики відбувається на трьох рівнях управління (Додаток І).

Управління охороною довкілля в цілому та природокористуванням зокрема, полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності [104].

До функцій національного рівня управління, які визначені в Основних напрямках державної політики України у галузі використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, належить [79]: розробка методологічного, нормативно-методичного та правового забезпечення; формування економічного механізму природокористування; регулювання використання природних ресурсів та запобігання забрудненню довкілля; ліцензування екологічно небезпечних видів діяльності; встановлення нормативів якісного стану природних ресурсів; формування та використання державних позабюджетних фондів охорони довкілля; регулювання використання ресурсів державного значення; державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, в тому числі ядерної та радіаційної безпеки; проведення єдиної науково-технічної політики щодо охорони, раціонального використання та відновлення природних ресурсів; проведення державної політики щодо збереження біорізноманіття; забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки; реалізація міжнародних угод і виконання Україною взятих на себе в рамках цих угод зобов'язань та підтримання міждержавних відносин у природоохоронній сфері; забезпечення процесу прийняття державних рішень з урахуванням екологічних вимог (організація моніторингу, впровадження інформаційних технологій, ведення обліку забруднень, прогнозування); екологічна освіта та екологічне виховання.

Тому, варто зауважити те, що в період від прийняття Основних напрямків державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів з 1998 року по 2020 рік було ратифіковані ряд міжнародних угод на виконання яких були прийняті підзаконні акти [58; 78; 102; 112; 114].

Регіональна екологічна політика держави є органічною складовою національної екологічної політики. Від вирішення регіональних екологічних проблем певною мірою залежить соціально-економічна стабільність в Україні та в регіоні в цілому. При загальній спрямованості державної стратегії переходу на засади сталого розвитку особливої актуальності набуває управління

охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини. Його значущість зростає в умовах децентралізації управління та підвищення ролі соціально-економічного розвитку регіонів [152, с.197]. У процесі децентралізації відбувається певні зміщення в організації органів державної влади в тому розумінні, що не лише обласні, місцеві ради мають контролювати та впроваджувати відповідні рішення по використанню природних ресурсів того чи іншого регіону, а й такі болючі питання має вирішувати об'єднана територіальна громада в межах своєї території і покладених на неї повноважень відповідно до чинного законодавства України.

«Регіональна екологічна політика є системою цілей, задач і дій, що реалізуються органами державної влади і місцевого самоврядування, та направлена на збереження елементів довкілля і забезпечення екологічної безпеки населення, що проживає в регіоні». Тому вона розробляється на основі положень та інтересів держави і враховує соціально-економічний та екологічний стан регіонів, що є взаємозалежними один від одного [150, с.52].

Природокористування характеризується диференціацією управлінських рішень та практичних дій. Відсутність в регіонах необхідного забезпечення енергоресурсами викликає як екологічні так і соціально-економічні проблеми (здійснюється стихійна вирубка лісів, населення приватного сектору намагається опалюватися підручними не придатними для цього матеріалами, наприклад, гумовими покривками від автотранспорту, тощо).

До функцій регіонального рівня управління сферою використання природних ресурсів належить [79]: регулювання використання природних ресурсів місцевого значення; визначення нормативів забруднення природного середовища (встановлення нормативів ГДВ, ГДС та розміщення відходів); впровадження економічного механізму природокористування; проведення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля; здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; розроблення програм впровадження природоохоронних заходів,

визначення та реалізація інвестиційної політики; інформування населення та заінтересованих підприємств, установ і організацій з екологічних питань.

Щодо сфери природокористування на регіональному рівні, варто відзначити управління в галузі охорони та використання надр, адже відповідну галузь можна віднести до регіональної тому, що в деяких регіонах країни містяться значні поклади корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення (наприклад, Рівненсько-Волинський регіон), сфера лісокористування (заборона суцільної вирубки лісів у гірській місцевості Карпатського регіону).

Управління у галузі охорони та використання надр є способом організації діяльності спеціально уповноважених органів, з метою забезпечення виконання правових норм гірничого законодавства і впорядкування суспільних відносин у цій галузі. Основним завданням державного управління сферою надрокористування є забезпечення відтворення мінерально-сировинної бази, її раціонального використання і охорони надр [52, с.125]. Державне регулювання гірничої справи здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади [17]. Зокрема контроль в галузі використання і охорони надр він є однією із функцій державного управління якістю навколишнього середовища, системою заходів, спрямованих на організацію моніторингу геологічного середовища, перевірку додержання фізичними і юридичними особами вимог і правил щодо раціонального надрокористування, охорони надр та забезпечення екологічної безпеки. Державний контроль в сфері охорони надр і мінеральних ресурсів можливо розглядати і як діяльність уповноважених державних органів з перевірки дотримання всіма фізичними і юридичними особами вимог надрового і гірничого законодавства, застосування заходів попередження правопорушень в цій галузі [50, с.126-127]. До суб'єктів, які здійснюють мікроекологічне управління (відповідне поняття виникло у залежності від масштабності об'єктів і рівня суб'єктів екологічного управління), належать виконавчі структури, органи місцевого самоврядування та органи екологічного управління, системи екологічного менеджменту суб'єктів господарювання, які

уповноважені приймати управлінські рішення, щодо невеликих територій, окремих природних об'єктів, компаній, підприємств, організацій [72].

До функцій місцевого рівня управління сферою природокористування належить [79]: проведення локального та об'єктного моніторингу використання природних ресурсів; здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; організація розробки місцевих екологічних програм та проектів. Зокрема у Хмельницькій області мають розроблятися та затверджуватися місцеві екологічні проекти у сфері природокористування. Однак у 2018 році Хмельницькою обласною радою прийнято лише рішення про надання дозволу чи припинення природокористування [107; 108; 109; 115].

2.2 Механізми реалізації політики використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку

Державна політика використання природних ресурсів розпочала своє формування після проголошення незалежності.

Так у Постанові ВРУ «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [79] – акцентована значущість економічного механізму природокористування як головної складової механізму реалізації державної екологічної політики. Водночас у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [102] наголошується, що забезпечення стабільного фінансування природоохоронної діяльності, удосконалення економічних інструментів є основними передумовами реалізації екологічної політики в Україні.

Державна політики у сфері використання природних ресурсів здійснюється за допомогою механізмів, спрямованих на стимулювання розвитку держави у відповідній сфері. До основних складових механізму реалізації державної екологічної політики належать [79]: державна інституційна інфраструктура проведення природоохоронної політики; законодавчо-правовий

механізм регулювання виробничої діяльності юридичних і фізичних осіб щодо охорони, використання природних ресурсів та їх відходів; економічний механізм природокористування та природоохоронної діяльності; механізм реалізації міжнародних, національних, регіональних, галузевих та місцевих природоохоронних програм.

Основними інструментами реалізації державної екологічної політики є [78]: міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін (дозволяє залучити до планування і реалізації політики усі заінтересовані сторони (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, приватний сектор, науковців, громадськість); інформування та комунікація (сприятиме підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища та ефективність впровадження ними нормативно-правових актів, стан навколишнього природного середовища та рівні його забруднення, принципи та методи сталого споживання і виробництва, захисту довкілля та дбайливого ставлення до живої природи); державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища (дозволяє встановити науково обґрунтовані обмеження на використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища та впровадити інтегрований дозвіл щодо регулювання забруднення навколишнього природного середовища відповідно до Директиви 2010/75/ЄС про промислове забруднення (комплексне запобігання і контроль за забрудненнями) [27]; стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля (сприяє запобіганню негативного впливу на навколишнє природне середовище та встановити відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки); системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції (дозволяє підвищити екологічну обґрунтованість і ефективність діяльності суб'єктів

господарювання, поліпшити екологічні характеристики продукції, встановити відповідність об'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та удосконалити управління суб'єктами господарювання, що провадять екологічно небезпечну діяльність); екологічний облік (забезпечує виявлення, реєстрацію, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовку релевантної інформації про діяльність підприємства в природоохоронній сфері з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам та сприятиме прийняттю управлінських рішень з урахуванням економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної цілісності); технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки (дозволяє впровадити науково обґрунтовані та безпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимоги до процесів, товарів та послуг, які відповідатимуть європейським нормам/вимогам); законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу (спрямоване на досягнення національних пріоритетів та забезпечення його наближення до відповідних директив Європейського Союзу впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна); освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку (дозволяє встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту). За сучасних умов доцільно забезпечити екологічну просвіту та виховання підрастаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей і юнацтва та профільних громадських організацій. Держава має визначити економічні та фінансові механізми, зокрема екологічну модернізацію промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку), що забезпечить стабільне фінансування природоохоронної діяльності та стимулюватиме розвиток екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції,

виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, сприятиме створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність, створенню суб'єктами господарювання систем екологічного управління, впровадженню більш чистого виробництва, технологій ресурсо- та енергозбереження, розширеного відтворення лісів; комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки – сприятиме забезпеченню виконанню міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України, розширенню співробітництва з питань запобігання трансграничному забрудненню навколишнього природного середовища.

Позитиви чинного економічного механізму екологічного регулювання полягають у тому, що розроблено основи платного природокористування, та економічний інструментарій є засобом забезпечення надходжень фінансових ресурсів, необхідних для ліквідації забруднення довкілля [162, с.36]. Така думка М.А. Хвесика є вірною, адже відповідні складові, щодо реалізації політики природокористування у нашій країні приносять певні економічні блага. Внесення платежів при використанні надр, на виконання положень Конституції України [68] за користування, наприклад, надрами здійснюється надання спеціального дозволу для діяльності у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони [96].

На рівні законодавчих положень чимало еколічно-економічних інструментів і не впроваджувалися у практику господарювання, так як відповідну сферу регулює застаріле законодавство (наприклад, некоректність, негнучкість методики і порядку нарахування платежів у сфері використання природних ресурсів занижені нормативи і розміри нарахувань).

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1 Напрями вдосконалення механізму реалізації та політики використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку

Усучаснення механізмів реалізації екологічної політики держави має базуватися на принципі раціонального та збалансованого використання природних ресурсів та поєднувати державні та ринкові, адміністративні та економічні механізми і важелів регулювання екологічних відносин.

Однією з основних стратегічних цілей вдосконалення механізму реалізації екологічної політики, насамперед, має бути визначення головних перспективних напрямів реформування відповідної сфери та реалізація політики у всіх форми природокористування у складі заходів Стратегії сталого розвитку України, що сьогодні діє в Україні.

Основними механізмами державної політики у сфері використання природних ресурсів є: нагляд, контроль, дозвільна система та оцінка впливу на довкілля. Важливою складовою вдосконалення економічного механізму політики використання природних ресурсів є вдосконалення платіжної та дозвільної системи на певний вид природокористування. Так згідно із українським законодавством, сплату тарифу за вхід у газотранспортну систему покладено на видобувне підприємство [1]. З 1 січня 2018 року в Україні діють два традиційні режими оподаткування діяльності з видобування вуглеводнів. Старий режим передбачає оподаткування чинного до 2018 року видобування газу та нафти за ставками ренти 29% та 14% залежно від глибини залягання покладу. Для розробки вуглеводневих покладів на шельфі діє єдина рента на рівні 11%. Новий режим є стимулюючим для газовидобування на суходолі (оподаткування рентою за ставками 12% та 6% залежно від глибини нової свердловини, пробуреної починаючи з 2018 року). Для таких інвестиційних

проектів держава також гарантує фіскальну «недоторканність» протягом п'яти років, тобто встановлюється заборона на підвищення податкового навантаження. Прихід в Україну великих міжнародних енергетичних компаній, таких як Shell, Chevron, ENI, для роботи над покладами нетрадиційних корисних копалин, актуалізував перегляд і впровадження положень Закону України «Про угоди про розподіл продукції». Особливість такого формату взаємовідносин викликана, значною мірою, потребою в інвестиціях та технологіях для роботи на родовищах із тривалим циклом видобутку [119].

Наступним механізмом вдосконалення державного управління сферою природокористування має стати вдосконалення нагляду за їх використанням. Природоохоронний нагляд – діяльність уповноважених органів в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [89]. Його забезпечує Міністерства енергетики та захисту довкілля України, шляхом видання актів [7; 98], затвердження річного плану здійснення нагляду державного нагляду (контролю) на 2020 рік [97], де визначено заходи державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензіатами вимог ліцензійних умов провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами на 2020 рік.

Нагляд та контроль в екологічній сфері також здійснюється шляхом проведення екологічного моніторингу. Спостереження за станом довкілля здійснюється у встановленому законодавством порядку [104]. Проблемою природоохоронного нагляду (контролю) виступає те, що при передачі повноважень, місцеві органи влади не завжди якісно реалізують повноваження у сфері природокористування.

Оцінка впливу на довкілля – є одним із нових та основних механізмів політики природокористування. Оцінка впливу на довкілля - це процедура, що передбачає: підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на

довкілля; проведення громадського обговорення; аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації; надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля, що враховує результати аналізу; врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [105]. За змістом і процедурою оцінка впливу на довкілля охоплює широке коло учасників, яке має бути залучено до визначеної процедури. Її впровадження відбулося відповідно Директиви ЄС «Про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище» [106] та «Про доступ громадськості до екологічної інформації» [93], з метою проведення громадських обговорень (у тому числі громадських слухань) у процесі оцінки впливу на довкілля з метою виявлення, збирання та врахування зауважень і пропозицій громадськості до планованої діяльності, а також ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля.

3.2 Залучення європейських норм у державну політику для використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку

В Україні ще не завершено цілковите сформування національної системи екологічного управління. На даний час функціонує система державного управління закріплена Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [104]. Держава фактично «монополізувала» екологічну відповідальність, що призвело до послаблення відповідальності природокористувачів – суб'єктів господарювання і власників землі, основних фондів [122, с.46].

Тому надалі доцільно, що стосуються державної політики у сфері використання природних ресурсів продовжувати розвивати міжнародне

співробітництво, основними пріоритетами якого мають стати діяльність з укладення, координації та виконання угод про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища; виконання вимог природоохоронних конвенцій; розробка на державному рівні планів (стратегій) щодо виконання вимог міжнародних конвенцій та угод; розробка та втілення комплексу необхідних заходів, що членства в Європейському Союзі.

Спираючись на основні положення конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) [20], Україна закріпила перехід до сталого розвитку, при якому забезпечується збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем збереження сприятливого стану довкілля і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [159] також вказує на сталий розвиток і навколишнє середовище, тому що серед найважливіших соціально важливих результатів імплементації Угода про асоціацію та в процесі запровадження екологічних стандартів ЄС, прогнозується покращення стану екологічного середовища та умов життєдіяльності.

Одним із головних завдань, яке стоїть перед Україною, є залучення світового досвіду щодо впровадження стратегічної екологічної оцінки, яка є екологічним стимулом для досягнення стійкості природного навколишнього середовища. Вона є процедурою визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби - транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про

затвердження документа державного планування та здійснюється у порядку, визначеному законом. Згідно ратифікованих Україною Конвенцій [65; 80; 123] та прийнятого закону «стратегічна екологічна оцінка» означає оцінку ймовірних екологічних наслідків, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, яка поєднує визначення сфери застосування екологічної доповіді та її підготовки, забезпечення участі громадськості й консультацій, а також урахування в плані чи програмі положень екологічної доповіді та результатів участі громадськості й консультацій. Її метою є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування [117].

Однією із основних ознак, які характеризують стратегічну екологічну оцінку є забезпечення сумісності проектів, планів розвитку, програм, політики з пріоритетною вимогою безпеки навколишнього середовища. Вона може бути застосована для запобігання або мінімізації несприятливих впливів та може допомагати оцінювати реальний потенціал ресурсів, максимізуючи вигоди від намічуваної діяльності. Дана оцінка може забезпечити ефективне використання ресурсів, визначити заходи щодо моніторингу та управління впливами; сприяти прийняттю обґрунтованих рішень [30; 123]. На нашу думку, її основною метою є прогнозування можливих екологічних наслідків, при чому відповідна оцінка має супроводжуватись складеним проектом, наприклад, прийняття відповідним органом рішення про дозвіл на розробку ділянки на видобування корисних копалин чи надання земельної ділянки в оренду. Натомість оцінка впливу на довкілля, що у свою чергу забезпечує урахування стану довкілля в певній місцевості, де плануються провадити плановану діяльність [105].

Отже, екологічна політика держави насамперед має бути спрямована на захист довкілля шляхом створення ресурсномістких технологій, удосконалювання методів керування, переорієнтації структури промислового виробництва, що забезпечує більшу ефективність і зменшення забруднень.

ВИСНОВКИ

Однією із головних передумов, прийняття ефективних управлінських рішень у сфері використання природних ресурсів, забезпечення національної екологічної безпеки держави є об'єктивне й своєчасне виявлення найбільших загроз і ризиків у всіх сферах життєдіяльності суспільства та в природному середовищі.

Природокористування – є використання властивостей навколишнього природного середовища для задоволення економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних, естетичних та інших потреб людини і суспільства.

Модель сталого, стійкого розвитку у використанні природних ресурсів є – системою інтегрованих компонентів, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, тому сталий розвиток суспільства спрямований на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди майбутнім генераціям людей.

Використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку закріплене національним законодавством України із урахуванням норм міжнародного права. Дане поняття використовується переважно в контексті збалансованої політики використання природних ресурсів.

Державне управління сферою використання природних ресурсів є заснованою на правових нормах діяльністю уповноважених органів з організації вивчення та раціонального їх використання для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб господарського комплексу, охорони та державного контролю за їх використанням.

Основним призначенням державного управління сферою використання природних ресурсів є організація виконання правових актів та інших рішень державних органів шляхом владно-розпорядчого впливу.

Функціями державного управління сферою використання природних ресурсів є об'єктивно обумовлені виконавчі та розпорядчі дії уповноважених

органів, що здійснюються від імені держави з метою реалізації її завдань. Їх проявом слід вважати частину управлінської діяльності держави, що відповідно до законодавства здійснюють уповноважені органи виконавчої влади із використанням певних методів.

Загальними функціями управління сферою використання природних ресурсів виступають: прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік, контроль. Спеціальними функціями управління сферою використання природних ресурсів є: складання бюджету щодо видатків на їх охорону, здійснення довгострокових програм їх використання та охорони, визначення механізмів надання природних ресурсів у користування.

Уповноважені державні органи у сфері використання природних ресурсів повинні забезпечити належний контроль за дотриманням законодавства у сфері використання корисних копалин місцевого значення та регулювання питань у цій сфері.

Аналіз законодавства щодо визначення головних засад здійснення екологічної політики у сфері використання природних ресурсів, що реалізується уповноваженими державними органами, свідчить про те, що за останнє десятиліття об'єктивно втрачена частина можливостей, щодо ефективного регулювання відносин у сфері природокористування, хоча на майбутнє десятиліття визначено чіткий план заходів, щодо їх виконання.

Парадигма сталого розвитку включає в себе вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації, хоча в Україні «сталий розвиток» використовується в аспекті економічних показників, а не здійснення заходів щодо збереження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей.

Основою сталого розвитку у політиці природокористування є принцип – раціонального використання природних ресурсів, тому що перехід до принципів сталого розвитку тісно пов'язаний із раціональним використанням природних ресурсів.

Триває процес імплементації норм міжнародного права у сфері захисту прав громадян та у сфері так і у сфері управління екологічними ресурсами для формування ефективного механізму забезпечення прав громадян на використання природних ресурсів за європейськими стандартами, що сприятиме наближенню національної правової системи до діючих міжнародних стандартів.

Державна політики у сфері використання природних ресурсів здійснюється за допомогою закріплених законодавством механізмів, спрямованих на стимулювання розвитку держави у відповідній сфері.

Головними складовими механізму реалізації державної екологічної політики слід вважати: державна інституційна інфраструктура проведення природоохоронної політики; законодавчо-правовий механізм регулювання виробничої діяльності юридичних і фізичних осіб щодо охорони, використання природних ресурсів та відходів, утворених внаслідок використання природних ресурсів; економічний механізм природокористування та природоохоронної діяльності; механізм реалізації міжнародних, національних, регіональних, галузевих та місцевих природоохоронних програм.

Задля покращення дозвільної системи використання природних ресурсів доцільно запровадити «прозорий» процес надання відповідних природних ресурсів у користування, зокрема через проведення електронних аукціонів.

Основним недоліком державної, регіональної та місцевої політики у сфері використання природних ресурсів є те, що уповноважені державні органи не виконують програми, які заплановані урядом у сфері екології.

В Україні ще не завершено формування національної системи екологічного управління, тому для завершення розпочатого процесу доцільно використати європейський досвід та поєднати в одній системі державне, громадське і корпоративне екологічне управління.

Одним із головних завдань, яке стоїть перед Україною, є залучення світового досвіду щодо ефективного впровадження стратегічної екологічної

оцінки, яка є екологічним стимулом для досягнення стійкості природного навколишнього середовища.

Екологічна політика держави із залученням європейських норм в першу чергу націлена на захист довкілля шляхом створення ресурсномістких технологій, удосконалювання методів керування, переорієнтації структури промислового виробництва, що забезпечує більшу ефективність і зменшення забруднень.

Для забезпечення планомірної інтеграції України в європейське співтовариство необхідно продовжувати реформування системи державного управління у сфері природокористування, що сприятиме ефективності його здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація Газовидобувних компаній України. Разом до енергетичної незалежності України! Річний звіт 2017. URL: agru.org.ua/upload/files/10152204748142.pdf
2. Ашикова Е. І. Механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / Ашикова Е. І. Івано-Франківськ, 2014. 220 с.
3. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням, ратифіковано Законом України від 01.07.1999 р. №803-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_022
4. Балюк Г.І., Шомпол О.А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/462-natsionalni-ta-mizhnarodno-pravovi-problemy-regulivannya-ohorony-dovkilliya>
5. Березицька М. В. Еволюція концептуальних засад вирішення екологічних проблем сталого розвитку / М. В. Березицька. 2015. С. 25–30.
6. В Литве налог на добычу янтаря повысили в 44 раза. URL: <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-evropy/lithuania/entry1008265602.html>
7. В НПП «Нижньосульський» пройшла нерестова кампанія. URL: <https://menr.gov.ua/news/32315.html>
8. Веклич О.О., Маслюківська О. П. Оцінювання фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю при змінній базі та ставці оподаткування / Веклич О.О. // Фінанси України. 2008. №6. С.63–69.
9. Види природокористування. Загальне та спеціальне природокористування. URL: <https://lawbook.online/prava-ukrainyi-osnovyi/vidi-prirodokoristuvannya-zagalne-spetsialne-50180.html>

10. Війна і довкілля: заповідники в зоні АТО. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/03/7/190398/>
11. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80/ed20150101#n44>
12. Гавриш С.Б.. Правознавство : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.: проф. рівень / С.Б. Гавриш, В.Л. Сутковий, Т.М. Філіпенко. К. : Генеза, 2011. 416 с.. 2011
13. Гадзало А. Я. Проблеми раціонального природокористування в процесі забезпечення збалансованого розвитку України/ А. Я. Гадзало.// Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. №7. С. 71–73.
14. Геологічні звіти. URL: http://geoinf.kiev.ua/wp/geologichni-zviti.php?rep=fnd_shifr.rdf&schifr=65933
15. Герасимчук З. В. Екологічна політика у Волинській області: стан, проблеми, перспективи / З. В. Герасимчук, В. С. Кравців, Р. В. Мігас. Луцьк: Надстир'я, 2001. 320 с.
16. Гетьман А.П. Екологічне право України: [підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл.] / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.К. Попов та ін.; за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Х.: Право, 2005. 384 с.
17. Гірничий закон України від 06.10.1999р. №. 1127-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14>
18. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища, прийнята від 16.06.1972р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454
19. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища, від 16.06.1972р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454
20. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455

21. Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища, від 5.12.2007р. №1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1376-2007-%D0%BF>

22. Державна цільова екологічна програма розвитку Криму ("Екологічно безпечний Крим") на 2011-2015 роки, від 25.05.2011р. №539. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2011-%D0%BF>

23. Дзядикевич Ю. В. Заходи щодо раціонального використання природних ресурсів / Ю. В. Дзядикевич. // Український журнал прикладної економіки. 2016. №1. С. 83–91.

24. Дзядикевич Ю.В. Економіка довкілля і природних ресурсів : монографія / Ю.В. Дзядикевич та ін. Тернопіль : Астон, 2016. – 392 с

25. Директива № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1485943321298&uri=CELEX:32001L0042>

26. Директива № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення змін і доповнень до Директив №№ 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003L0035&qid=1485952300871>

27. Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень) (переглянута). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1486375239013&uri=CELEX:32010L0075>

28. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, від 24.12.2003р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205

29. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199

30. Доклад Комитета по содействию развитию ОЭСР «Руководство по успешному применению стратегической экологической оценки» URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/28/12/36451340.pdf>

31. Екологічний паспорт Хмельницької області 2016 рік від 26.06.2017 р. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625

32. Екологічний паспорт Хмельницької області 2017 рік від 27.06.2019 р. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625

33. Екологічний паспорт Хмельницької області 2018 рік, URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625

34. Жарова Л.В. Переосмислення сталого розвитку як підґрунтя розбудови держави та подолання кризових явищ / Жарова Л.В. // Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2016. Черкаси: Чебаненко Ю., 2016. С. 126 – 137.

35. Жиравецький Т. М., Кравченко О. В., Проць Б.Г. Розвідка та видобуток сланцевого газу: соціальні, правові та екологічні виклики (короткий огляд питання). За заг. редакцією Кравченко О. В. Львів, 2013. 56 с.

36. Жихарєва А. Теоретичні та методологічні концепти екологізації державного управління. URL:<http://lib.iitta.gov.ua/711115/1/%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%20%D0%96%D0%B8%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%94%D0%B2%D0%B0.pdf>

37. Забруднення повітря. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%80%D1%8F

38. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_015

39. Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, від 22.03.2001р. №2333-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2333-14>

40. Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, від 21.09.2000р. №1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14>

41. Загальнодержавна програмарозвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, від 21.04.201р1р. № 3268-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>

42. Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами, від 17.09.2008р. №516-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/516-17>

43. Загорський В.С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_210_ZahorskyuVS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_210_ZahorskyuVS.pdf)

44. Задорожній О.В. Міжнародне право навколишнього середовища : підручник / О. В. Задорожній, М. О. Медведєва. К.: Проміні, 2010. 510 с.

45. Зберовський О.В Конспект лекцій з дисципліни «Стратегія сталого розвитку людства» для студентів за напрямом підготовки 8.04010601 - «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2013. 75 с.

46. Земельний кодекс України, від 25.10.2001р. №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

47. Земельний кодекс Української РСР, від 08.07.1970р. №2874а-07. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#o747>

48. Іванух Р. А. Аграрна економіка і ринок / Р.А. Іванух, С.Л. Дусановський, Є.М. Білан. Тернопіль: «Збруч», 2003. 305 с.

49. Іванух Р. А. Аграрна економіка і ринок/ Р.А. Дусановський, С.Л. Дусановський, Є.М. Білан. Тернопіль: «Збруч», 2003. - 305 с.

50. Ігнатюк І. З. Принципи державного управління та контролю у галузі вивчення та використання надр на регіональному рівні / І. З. Ігнатюк, Л. О. Маланчук. // Економіка та держава. 2014. С. 124–128.

51. Інформація, що «Shell» ліквідує дві газові свердловини на Харківщині. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/03/12/7061235/>

52. Історія формування концепції сталого розвитку та її соціально-екологічна місія. URL: <http://isdc.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/2.-Історія-формування-концепції-сталого-розвитку-та-її-соціально-екологічна-місія.pdf>

53. Караєва Н.В. Генезис екологічної парадигми сталого розвитку цивілізації: сутність і етапи становлення / Н. В. Караєва, І. В. Сегеда // Економічний вісник НТУУ «КПІ» / Н. В. Караєва, І. В. Сегеда. Київ. (Проблеми сталого розвитку національної економіки). С. 27–32.

54. Кіндюк Б.В. Організація управління в екологічній діяльності: конспект лекцій для студ. Енерг. ін-ту фаху 8.07.08.01 - екологія й охорона навколишнього середовища / Б. В. Кіндюк, М. Б. Бизова ; Одес. нац. політехн. ун-т. О. : Наука і техніка, 2006. - 230 с.

55. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, від 17.11.2006р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801

56. Ковбасюк Ю.В. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с.

57. Ковбасюк Ю.В. Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) : у 2 т. / [за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського]. К. : НАДУ, 2014. Т.2. 272 с.

58. Кодекс України про надра, від 27.07.1994р. №132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>

59. Козаченко Т. Сучасна парадигма екологізації публічного управління. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/14.pdf

60. Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки, від 26.04.2003р. №634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2003-%D0%BF>

61. Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, ратифіковано Законом України від 01.07.1999 р. №801-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_273

62. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ратифіковано Законом України від 06.07.1999 р. №832-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_015

63. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, від 18.05.1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258

64. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, ратифіковано Законом України від 19.03.1999р. №534- XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_272

65. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, від 19.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272

66. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, ратифіковано Законом України від 05.06.1980р. №995- 223. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_223

67. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій, міжнародний документ від 17.03.1992р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_262

68. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

69. Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування

на 2014-2018 роки, від 29.12.2010р. №2354-р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-2010-%D1%80>

70. Кравців В.С. Наукові основи формування та шляхи реалізації гірської політики в Україні (наукове видання) / [В. С. Кравців, П. В. Жук, І. А. Колодійчук та ін.]; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; [наук. ред. В. С. Кравців]. Львів, 2018. 121 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

71. Круглий стіл «Проблемні питання надкористування» URL:
<https://www.adm-km.gov.ua/?p=52100>

72. Курс лекцій «Основи організації екологічного управління». URL:
<http://www.dnu.dp.ua/>

73. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. держ. упр.: спец. 25.00.02 «механізми державного управління» / Лазор О. Я. Київ, 2004. 30 с.

74. Мельник Л.Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 759 с.

75. Методичні вказівки до практичного заняття «Забруднення атмосфери аерозолями та їх вплив на здоров'я людини» з дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / Укладач: Крюковська О.А. Кам'янське, ДДТУ, 2018р. 6 ст.

76. Накази Міністерства енергетики та захисту довкілля України. URL:
<https://menr.gov.ua/documents/?c=10&g=577&t=0&dn=&from=01-01-2019&till=31-12-2019&o=DESC&s=>

77. Науково-практичний коментар Кодексу України про надра/ Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Н.Р. Малишева [та ін.] ; за ред. Г.І. Балюк К.: Юрінком Інтер, 2012. 328 с.

78. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджено законом України від 28.02.2019 р. №2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

79. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджено Постановою Верховної Ради України від 5.03.1998 р. №188/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80>

80. Паризька декларація про ефективність зовнішньої допомоги, від 19.04.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_271

81. Патон Б.С. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.

82. Перелік спеціальних дозволів на користування надрами. URL: <http://geoinf.kiev.ua/wp/spedozvoli-rep.php>

83. План дій з охорони навколишнього природного середовища Донецької області на 2013-2020 роки, від 30.05.2013р. № 6/21-509. URL: <http://donbassrada.gov.ua/?lang=ru&sec=02.01&iface=Public&cmd=showdoc&args=id:2817>

84. Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України, від 18.09.2019р. №847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2019-%D0%BF>

85. Понкин И.В. Общая теория публичного управления : избранные лекции / И.В. Понкин ; Международный ин-т государственной службы и управления Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. М., 2013. 196 с.

86. Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затверджено постановою Кабінету Міністрів України, від

25.05.2011 р. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-%D0%BF>

87. Преобразование нашего мира: Повестка дня в областим устойчивого развития на период до 2030 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>

88. Природні ресурси. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1629

89. Природоохоронний нагляд. URL: <https://menr.gov.ua/timeline/Prirodoohoronniy-naglyad.html>

90. Про видобування та реалізацію бурштину: проект закону, від 26.12.2014р. №1351-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194

91. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо урегулювання питання видобутку бурштину: проект закону, 08.10.2019р. №2240. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67039

92. Про долю заповідників у зоні АТО. URL: <http://pryroda.in.ua/blog/pro-dolyu-zapovidnykiv-u-zoni-ato/>

93. Про доступ громадськості до екологічної інформації: Директива 2003/4/ЄС. URL: <http://enref.org/docs/dyrektyva-2003-4-es-pro-dostup-hromadskosti-do-ekolohichnoji-informatsiji/>

94. Про затвердження лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення на 2009 рік: Рішення Донецької обласної ради, від 28.04.2009р. №5/22-672. URL: <http://donbassrada.gov.ua/?lang=ru&sec=02.01&iface=Public&cmd=showdoc&args=id:1500>

95. Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, від 18.12.2003р. №168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-04>

96. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету міністрів України від 30.05.2011р. №615-2011-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2011-%D0%BF>

97. Про затвердження річного плану здійснення нагляду державного нагляду (контролю) на 2020 рік: наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України, від 29.11.2019 №460. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/Nakaz_460.pdf

98. Про затвердження розрахункової лісосіки для постійного лісокористувача ДП Олевський лісгосп АПК Житомирської області: наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України, від 06.06.2019р. №6-аг. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2019/nakaz_6_%D0%B0%D0%B3.pdf

99. Про Кабінет Міністрів України: Закон України, від 27.02.2014р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

100. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України, від 21.05.1997р. №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

101. Про оренду землі: Закон України, від 06.10.1998р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>

102. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджено законом України від 21.12.2010 р. №2818-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

103. Про охорону атмосферного повітря: Закон України, від 16.10.1992р. №2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>

104. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

105. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

106. Про оцінку впливу на стан довкілля окремих проектів та програм: Директива 2001/42/ЄС Європейського парламенту та ради, від 27.06.2001р. URL: <http://enref.org/docs/dyrektyva-2011-92-es-pro-otsinku-vplyvu-okremyh-derzhavnyh-i-pryvatnyh-proektiv-na-navkolyshnje-seredovysche/>

107. Про передачу в оренду водного об'єкта ТОВ «КРАСИЛІВ РИБА»: рішення Хмельницької обласної ради від 31.10.2018 р. № 769/2018-р.

108. Про передачу в оренду водного об'єкта ТОВ ім. Б. Хмельницького: рішення Хмельницької обласної ради від 16.03.2018 р. № 300/2018-р.

109. Про передачу в оренду рибогосподарської технологічної водойми ПАТ «Хмельницькрибгосп»: рішення Хмельницької обласної ради від 28.03.2019 р. № 334/2018-р.

110. Про погодження Клопотання щодо приведення існуючого поділу лісів у відповідність до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» по ДП «Лісомисливське господарство «Звірівське»: Рішення Волинської обласної ради, від 24.10.2019р. №25/43. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/25/43-0>

111. Про погодження Клопотання щодо приведення існуючого поділу лісів у відповідність до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» по ДП «Лісомисливське господарство «Звірівське»: Рішення Волинської обласної ради, від 24.10.2019р. №25/43. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/25/43-0>

112. Про подальше вдосконалення державного управління в галузі використання, охорони вод та відтворення водних ресурсів: Указ Президента України, від 15.12.1999р. №1267/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1267/99>

113. Про право власності в СРСР: Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік, від 06.03.1990р. №1305-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1305400-90>

114. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України, від

27.01.1991р. № 791а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12>

115. Про припинення права постійного користування земельною ділянкою водного фонду Шепетівським міжрайонним управлінням водного господарства: рішення Хмельницької обласної ради від 05.02.2018р. №170/2018-р.

116. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.2011р.№ 704 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF>

117. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 р № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>

118. Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2018-%D1%80?lang=ru>

119. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>

120. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>

121. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення, від 10.10.2019 №2178-10. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67059

122. Прокопенко Л.Л. Система органів державного управління охороною навколишнього середовища в Україні та можливість її адаптації до європейських вимог / Л. Л. Прокопенко, Н. Л. Тішкова. // Аспекти публічного управління. 2014. С. 41–48.

123. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, від 01.07.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99

124. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, від 07.04.2004р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164

125. Результати пошуку по «природокористування». URL: https://iportal.rada.gov.ua/search?search=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F&field=0&date_type=3&year=2019&month=1&day=1&sort=2&submit_form=true

126. Римський статут міжнародного кримінального суду, від 17.07.1998р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

127. Рішення 7-го скликання Вінницької обласної ради. URL: https://vinrada.gov.ua/proekti_rishen.htm

128. Рішення 7-го скликання Дніпропетровської обласної ради. URL: [https://oblrada.dp.gov.ua/vii-](https://oblrada.dp.gov.ua/vii-%d1%81%d0%ba%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f/)

[%d1%81%d0%ba%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f/](https://oblrada.dp.gov.ua/vii-%d1%81%d0%ba%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f/)

129. Рішення 7-го скликання Закарпатської обласної ради. URL: <https://zakarpat-rada.gov.ua/normatyvni-dokumenty/rishennya-rady/>

130. Рішення 7-го скликання Львівської обласної ради. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/plenary-sessions/rishennya-vii-sklikannya>

131. Рішення 7-го скликання Полтавської обласної ради. URL: [https://oblrada-](https://oblrada-pl.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=86&Itemid=201)

[pl.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=86&Itemid=201](https://oblrada-pl.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=86&Itemid=201)

132. Рішення 7-го скликання Рівненської обласної ради. URL: <https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-7-sklikannya>

133. Рішення 7-го скликання Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/7-sklykannja.html>

134. Рішення 7-го скликання Хмельницької обласної ради. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/vii-sklikannya/>

135. Рішення 7-го скликання Чернігівської обласної ради. URL: <https://chor.gov.ua/normativni-dokumenti/rishennya/itemlist/category/231-7-sklikannya>

136. Рішення Волинської обласної ради. URL :
<http://volynrada.gov.ua/session>
137. Рішення Житомирської обласної ради. URL :
<https://zt.gov.ua/index.php/ofitsijni-dokumenti/normativni-dokumenti/rishennya-oblasnoji-radi.html>
138. Рішення Запорізької обласної ради. URL :
http://zor.gov.ua/sessii_ta_rishenya_radi
139. Рішення Івано-Франківської обласної ради. URL :
<https://orada.if.ua/%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/>
140. Рішення Київської обласної ради. URL :
https://kor.gov.ua/robota_rady/rishennia.html
141. Рішення Кіровоградської обласної ради. URL :
<https://oblrada.kr.ua/rishennya-oblasnoi-radi->
142. Рішення Миколаївської обласної ради. URL : <https://www.mk-oblrada.gov.ua/pishennya-oblasnoi-rady>
143. Рішення Одеської обласної ради. URL :
<http://oblrada.odessa.gov.ua/dokumenty/rishennya/>
144. Рішення Тернопільської обласної ради. URL : <http://te-rada.org/document/>
145. Рішення Харківської обласної ради. URL :
<http://www.ts.lica.com.ua/?type=0&base=77&menu=7&id=3>
146. Рішення Херсонської обласної ради. URL :
<http://khor.gov.ua/rishennia-sesij-khersonskoi-oblasnoi-rady/>
147. Рішення Черкаської обласної ради. URL :
<https://www.oblradack.gov.ua/rishennya-sesyi>
148. Рішення Чернівецької обласної ради. URL :
<http://oblrada.cv.ua/document/list/section/84/>

149. Розпорядження голови Луганської обласної державної адміністрації (обласна військово-цивільна адміністрація). URL : <http://loga.gov.ua/oda/documents/official>

150. Самойленко Н.М. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків : НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.

151. Солнечный камень: что получит Украина от легализации добычи янтаря. URL: <https://delo.ua/business/solnechnyj-kamen-chto-poluchit-ukraina-ot-legalizacii-dobychi-ja-301121/>

152. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2018 році. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625

153. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2017 році. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625

154. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювані, ратифіковано Законом України від 18.04.2007р. №949-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_a07

155. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року, від 20.03.2015р. №34/7. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/34/7-0>

156. Сурілова О. Управління геологічним вивченням надр / О. Сурілова. – Київ, 2016. – 214 с. – (Підприємництво, господарство і право). – (Науково-практичний господарсько-правовий журнал; т. 8).

157. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Російською Федерацією, від 27.10.2010р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_412

158. Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, від 26.07.1995р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_300

159. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

160. Федунь О. Екологізація міжнародних відносин у контексті сталого розвитку / О. Федунь. // Вісник Львівського університету. 2012. №30. С. 78–86.

161. Харичков С.К. Система инструментов мобилизации природно-ресурсного потенциала и экологизации регионального развития / С.К. Харичков, Н.Н. Андреева // Вісник економічної науки України. 2005. №1. – С.132 – 142.

162. Хвесик М.А. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 64 с.

163. Хлобистов Є.В. Державна екологічна політика України в умовах децентралізації влади / за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 226 с.

164. Цивільний кодекс України, від 16.01.2003р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

165. Цивільний кодекс Української РСР, від 18.07.1963р. №1540-06. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>

166. Шапар, А. Г. Сталий розвиток та досвід його обґрунтування Інститутом проблем природокористування та екології НАН України / А. Г. Шапар// Екологія і природокористування. 2012. Вип.15. С. 6-10.

167. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П С. 736 с.